

Als bossen en natuur verdwijnen: achtergrond bij een actueel debat

De voorbije maanden is er veel te doen rond het dossier van het bedrijf Essers, waarbij Wouter Deprez de kat de bel aanbond en de minister van geen hout pijlen wist maken. Waarom een bos kappen als in Limburg alleen al honderden hectare industrieterrein er ongebruikt bij ligt?

Het is goed dat het publieke debat hierover intensief gevoerd wordt. Want het roept tal van diepgaande vragen op. De concrete vraag is: kan het zomaar dat een bedrijf een beschermd bos kapt omdat het net op die ene plaats wil uitbreiden? De fundamentele vraag is: *een bos, of bij uitbreiding een natuurgebied compenseren, kan dat eigenlijk wel?* Is de natuur iets wat je op de ene plaats vernietigt en wat verderop zomaar kan namaken? Of is dit de illusie van de moderne maakbaarheidsgedachte in haar meest extreme versie?

Nog een belangrijke vraag: wat zeggen eigenlijk de Europese richtlijnen in dit kader, zijn deze net niet opgesteld om de waardevolle natuur te beschermen tegen de megalomane projecten, zoals het Antwerpse Deurganckdok? En vanwaar komt eigenlijk die vreemde gedachte van natuurcompensatie, uit wie zijn koker komt dat? En zelfs als de Vlaamse regering zegt dit na te streven, zoals met het Vlaamse boscompensatiefonds, lukt het dan op het terrein?

Met Oikos bieden we stevige achtergrond bij dit actuele debat, waarbij de stelling op de korrel wordt genomen dat natuurcompensatie kan leiden tot een win-winsituatie tussen economie en ecologie. *Glenn Delière* vergelijkt de zaak Essers met die van het Antwerpse Deurganckdok en is hierbij kritisch ten aanzien van de houding van Natuurpunt. Waarbij we meteen *Chris Steenwege*, directeur van Natuurpunt, hebben uitgenodigd tot een weerwoord. *Hendrik Schoukens* gaat in op het natuurbehoudsrecht in tijden van deregulering. Hij toont hoe natuurbeschermingswetten afschaffen of verregaand versoepelen omdat ze bepaalde vormen van ongebreidelde projectontwikkeling in de weg staan – zoals sommige projectontwikkelaars wel lijken te wensen - hetzelfde is als de wereld op zijn kop zetten. Ook *Dieter Anseeuw* pleit voor een ommekeer in het beleid: als we zo verder doen komt er geen bos of natuur bij in Vlaanderen, maar is deze in tegendeel tegen 2050 zowat helemaal volgebouwd. Willen we dat niet, dan zullen we moeten leren dat conserveren niet gewoon beter is dan compenseren. Bewaren wat waardevol is, is gewoonweg van een andere orde dan alles op de weegschaal van de economische rendabiliteit te plaatsen.

Wat valt er te winnen met natuurcompensaties?

Glenn Delière

Ecologie en economie kunnen perfect hand in hand gaan. Het is de nieuwe mantra voor een deel van de natuurbeweging. Concepten als ecosysteemdiensten en natuurcompensaties zetten die overtuiging kracht bij. De confrontatie tussen ecologie en economie hoeft geen zero-sum game te zijn, een spel waarbij winst voor de een evenzoveel verlies is voor de ander. Integendeel, een win-win is mogelijk. In deze bijdrage wordt een analyse gemaakt van het standpunt van Natuurpunt omtrent natuurcompensaties in de dossiers Essers en Linkeroever. Is in het huwelijk tussen economie en ecologie de natuur uiteindelijk niet stiekem de verliezer?

De spreidstand van Natuurpunt

Natuurpunt is de afgelopen jaren flink gegroeid tot een gewichtige speler in het middenveld. Dat komt, volgens directeur Chris Steenwegen, omdat de vereniging gezien wordt als een vereniging van doeners.¹ Natuurpunt boekt reële natuurwinst en slaagt erin de resultaten van haar inspanningen over te brengen op het grote publiek. Ze verdient daarvoor terecht alle lof: de vereniging begeestert talrijke vrijwilligers om samen een omvangrijk patrimonium te beheren in vaak zeer moeilijke omstandigheden. Ze kan heel wat mooie realisaties voorleggen, stuk voor stuk pareltjes van een goede natuurbehoudspraktijk, doorgaans gedragen door een lokale gemeenschap van vrijwilligers.

Die nieuwe status brengt echter ook verantwoordelijkheden mee. Natuurpunt werkt steeds meer samen met allerhande maatschappelijke actoren, van groot tot klein. Voor al deze actoren wil Natuurpunt een betrouwbare partner zijn die zich constructief opstelt. Een constructieve houding impliceert dat men bereid is tot het sluiten van (eerbare) compromissen wanneer de natuur botst met bijvoorbeeld de belangen van de economie. Om tot zo'n compromis te komen kan het concept 'natuurcompensatie' handig zijn. De kerngedachte achter natuurcompensaties is dat de natuur (of toch een groot aantal 'habitattypes') perfect na te maken is.² Dat opent de mogelijkheid om een particulier natuurgebied, mocht het in de weg van een of ander economisch uitbreidingsplan liggen, zonder veel problemen op te offeren. Omdat de natuur 'maakbaar' is, kan het verloren natuurgebied immers ergens anders, waar het niet in de weg ligt, ontwikkeld worden. Men kan dus gaan voor én meer en betere jobs én meer en betere natuur: een zuivere win-win!

De strategie van natuurcompensatie is de afgelopen maanden regelmatig in de media geweest. In september 2015 publiceerde Chris De Stoop *Dit is mijn hof*, waarin de auteur/journalist het effect van de natuurcompensaties die worden uitgevoerd voor de uitbreiding van de Antwerpse haven op de Linker Scheldeoever (LSO) op het landschap beschreef en de rol die Natuurpunt daarin speelde, hekelde.³ Enige tijd later kwam, onder andere door de inzet van cabaretier Wouter Deprez, het dossier Essers volop in de aandacht, waarbij het transportbedrijf Essers wil uitbreiden ten koste van Europees beschermde natuur, maar daarvoor wel de nodige natuurcompensatie wil uitvoeren.

De reactie van Natuurpunt op beide dossiers is interessant. Een dag na de voorstelling van het boek van De Stoop verscheen al een opiniestuk van Steenwegen in *De Standaard*.⁴ Daarin wijst hij op de reële natuurwinst die de compensaties op de LSO opleveren en de positieve samenwerking met de haven die onder andere door deze compensaties mogelijk gemaakt werden. Wat er op de LSO gebeurt, is een voorbeeld voor de rest van Europa, een uit te dragen model om natuur en economie met elkaar te verzoenen. Nadat de Vlaamse overheid Essers in februari 2016 de toestemming gaf om uit te breiden mits het realiseren van compensatie, schreeuwde de vereniging echter moord en brand. Hoe valt die schijnbare spreidstand met betrekking tot het hanteren van natuurcompensatie als oplossing voor conflicten tussen natuur en economie te verklaren?

Appels en peren

Volgens Natuurpunt zelf is er een hemelsbreed verschil tussen Essers en de LSO.⁵ Hoewel er in beide gevallen Europees beschermde natuur wordt opgeofferd, is het probleem dat bij het geval Essers niet voldaan is aan twee belangrijke juridische voorwaarden om een dergelijke opoffering wettelijk verteerbaar te maken: het project waarvoor natuur verdwijnt, moet een groot maatschappelijk belang hebben en er mogen geen alternatieven voorhanden zijn. Waar de Waaslandhaven zich alleen kan uitbreiden op de LSO, lijken er in Limburg voldoende industrieterreinen braak te liggen waar Essers zich perfect kan uitbreiden. De haven zorgt voor veel jobs en garandeert zo haar groot maatschappelijk belang, de 400 jobs die Essers in het vooruitzicht stelt, komen zonder enige garantie. Daarnaast is er een groot gebrek aan vertrouwen ten opzichte van Essers: er was de vooralsnog totaal nutteloze kap van het Ferrarisbos in Wilrijk, het bedrijf voerde eerder opgelegde compensaties niet uit en de natuurverenigingen werden op geen enkele manier betrokken bij beslissingen in het dossier. Daartegenover staat dat Natuurpunt mee aan tafel zat bij het uittekenen van de plannen op de LSO en een adviserende rol vervult bij de invulling van de compensatiegebieden, in voortdurend overleg met andere betrokken actoren. Tenslotte zou het type natuur op de LSO 'maakbaarder', want 'dynamischer' zijn.

Men begrijpt: Natuurpunt staat helemaal niet in een spreidstand. Natuurcompensatie is aanvaardbaar, maar alleen als voldaan is aan de juridische voorwaarden, er in vertrouwen en met resultaatsverbintenis gewerkt kan worden en als het gaat om natuurtypes die technisch (vlot) reproduceerbaar zijn. Essers voldoet aan geen enkele van die voorwaarden. Op de LSO is aan al die voorwaarden voldaan en alleen dan kan natuurcompensatie een exemplarische manier van een samengaan van ecologie en economie zijn. Maar kan natuurcompensatie eigenlijk wel ooit een exemplarische natuurbehoudsstrategie genoemd worden? Zijn de enige bezwaren die we kunnen inbrengen tegen het concept van natuurcompensaties juridisch en technisch van aard? Wat betekent dat eigenlijk, natuur 'compenseren'? Wat wordt er precies gecompenseerd en hoe moeten we tegen de natuur aankijken eer ze 'compenseerbaar' wordt?

Maakbare natuur

Er valt best wel wat af te dingen op de redenen die aangehaald worden om het verschil tussen Essers en de LSO aan te tonen. Onder andere Geert Noels hamerde erop dat

bijvoorbeeld het Deurgandok helemaal niet het vooropgestelde aantal jobs heeft opgeleverd.⁶ Bovendien werd er regelmatig gesuggereerd dat de ontwikkeling van de haven van Zeebrugge misschien een alternatief voor de LSO kan zijn, toch zeker wat betreft de containertrafiek. In een advies aan het Europees Hof uitte de Europese Commissie overigens recent een aantal bedenkingen bij de juridische houdbaarheid van de 'Antwerpse oplossing': de correcte procedures zouden niet gevolgd worden en de natuurdoelen niet gehaald.⁷ Wat het vertrouwen betreft: in het begin was er ook geen sprake van wederzijds vertrouwen tussen de haven en Natuurpunt. De samenwerking kwam er immers pas nadat de haven en de overheid voor hun op juridisch drijfzand gebouwde uitbreidingsplannen door Europa in gebreke werden gesteld en de bouwplannen tweemaal door de Raad van State geschorst werden, dit na een klacht van o.a. Natuurpunt en met een miljardenverlies tot gevolg. Het was niet uit liefde voor de natuur of uit respect voor het landschap dat de haven de natuurvereniging de hand reikte. Tegelijk sluit niets uit dat Essers het nu wel meent met zijn uitgestoken hand, net zoals de haven ooit besepte dat ze moest leren werken binnen de grenzen van de natuurbehoudswetgeving.

Maar veruit de interessantste claim is dat het op de LSO om meer 'maakbare' natuur gaat. Dat argument biedt immers een inkijk in de manier waarop nagedacht wordt over de waarde van natuur binnen het hedendaagse natuurbehoud. Die waarde wordt tegenwoordig niet (noodzakelijk) bepaald door de ongereptheid, ouderdom of oppervlakte van een gebied, maar door de aanwezige biodiversiteit. Omdat het begrip 'biodiversiteit' echter te vaag is om concreet toegepast te worden binnen het natuurbehoud, wordt het doorgaans verder vernauwd tot diversiteit aan soorten en habitats.⁸ Het is net die typering van de waarde van de natuur die compensatie mogelijk maakt. Immers, als de waarde van de natuur ligt in de aanwezigheid van bepaalde soorten en habitattypes, dan wordt het mogelijk te stellen dat er niets van waarde verloren gaat wanneer een particulier natuurgebied vernield wordt, zolang men maar aannemelijk kan maken dat men ergens anders een soortgelijk gebied kan aanleggen dat dezelfde soorten en habitattypes huisvest. Maar dan moet het natuurlijk wel technisch mogelijk zijn om natuur zo na te maken dat er geen wezenlijk verschil is wat betreft de aanwezige habitats en soortensamenstelling tussen het oorspronkelijke gebied en het nieuw aangelegde gebied.

Daar wringt volgens Natuurpunt net het schoentje. Natuurpunt claimt immers dat het op de LSO om een dynamische riviernatuur draait, die altijd tijdelijk is en voortdurend van locatie verandert. Een dergelijke natuur is altijd 'nieuw'. Of die nu gevormd wordt door de brute kracht van een stormvloed of een bulldozer, dat maakt uiteindelijk niet zo veel uit. Bij Essers gaat het echter om waardevol oud bos. Denk bij 'oud bos' niet in de eerste plaats aan de ouderdom van de bomen. Die is belangrijk, maar belangrijker is de samenstelling van de ondergroei en de ouderdom van de bodem. Een typische bosbodem heeft meerdere eeuwen nodig om zich te ontwikkelen en echt typische bossoorten hebben niet alleen zo'n bosbodem nodig, ze hebben ook nog eens een zeer trage verspreidingstijd. Veel typische bossoorten in de ondergroei betekent dat een bepaalde plek al zeer lang bos is. Dat proces van rijping kunnen we (nog) niet nabootsen. Daarom is oud bos ook zo waardevol: eens het weg is, duurt het herstel letterlijk eeuwen. Alleen, dat argument houdt voor het dossier Essers weinig steek. Het gaat daar voornamelijk om jonge bossen op voormalige heidegrond, waarvan een groot deel aangeplante dennenbossen. Dergelijke bossen kunnen best waardevolle bostypes zijn, maar dan om andere redenen dan de 'echte' oude bossen.⁹ Veel van de natuurwaarden in dergelijke bossen hangen juist samen met heiderelicten en zoomvegetaties: soorten en

habitattypes die graag licht en warmte hebben en die juist bedreigd worden door een te sterke bebossing.¹⁰ In dergelijke bossen valt natuurwinst doorgaans te halen door ze om te vormen tot bijvoorbeeld ijle eiken-berkenbossen, met veel open plekken waardoor lichtminnende (heide)soorten meer kansen krijgen.

Paradoxaal genoeg valt er meer dan waarschijnlijk *meer* natuurwinst te halen wanneer men het bos zou opofferen voor de uitbreiding van Essers, zelfs *zonder* boscompensatie, in ruil voor een doorgedreven natuurbehoudsstrategie gericht op het omvormen van de huidige bosbestanden in de omgeving dan een behoud van de huidige situatie zonder verdere natuurinrichting en zonder de kap van Essers. Die mogelijkheid vloeit voort uit het feit dat men de waarde van de natuur louter en alleen definieert in termen van soorten en habitattypes. Een doorgedreven natuurbeheer gericht op de omvorming van de bossen zal immers meer zeldzame en karakteristieke soorten opleveren en de kwaliteit van een reeks habitattypes verhogen.

Habitatrichtlijngebied met stukjes supergeconcentreerde natuur

Nu zou men kunnen denken dat een natuurbeweging nooit zou kiezen voor een oplossing waarbij er een bepaalde oppervlakte natuur wordt vernietigd, ook al staat daar een goed beheer en dus een grote 'natuurwinst' in het overgebleven deel tegenover. De natuurwinst zou immers nog groter kunnen zijn als ook het bos van Essers een gepast natuurbeheer zou krijgen. Nochtans is het net een dergelijke formule die Natuurpunt op de LSO naar voor schuift als na te volgen voorbeeld voor de rest van Europa. Immers, op de LSO is men bereid om alle natuurdoelen voor het NATURA 2000-gebied 'Schorren en polders van de Beneden-Schelde' te realiseren in een aantal aaneengesloten, 'robuuste' natuurgebieden die ongeveer een derde van de totale beschermde oppervlakte beslaan. Dat nieuw te ontwikkelen natuurgebied heeft ondertussen ook al een naam: 'Groot Saeftinghe'. De rest van het NATURA 2000-gebied mag door de haven ontwikkeld worden, ook al gaat daar natuur bij verloren. Want die natuur gaat eigenlijk toch niet verloren: die wordt gehuisvest – gecompenseerd – op die resterende één derde van Groot Saeftinghe. Die operatie wordt dus door Natuurpunt niet alleen aanvaard, maar voorgesteld als een na te volgen project waar de natuur bij wint.

De logica achter dat verhaal is net dezelfde als degene die we beschreven hebben voor Essers. Een groot deel van de 'Schorren en polders van de Beneden-Schelde' wordt ingenomen door de Waaslandhaven en in de toekomst, als het Saeftinghedok er komt, zal een nog groter deel haven en industrie worden. Dat ruimtebeslag van de haven in Europees beschermd gebied is alleen mogelijk omdat men claimt dat alle soorten en habitattypes waarvoor het gebied is beschermd, duurzaam in stand gehouden worden in Groot Saeftinghe. Men gaat daar immers supergeconcentreerde, 'hoogkwalitatieve' natuur aanleggen die evenwaardig is aan een grotere oppervlakte 'minder kwalitatieve' natuur. Met andere woorden: men gaat meer soorten en habitattypes op een kleinere oppervlakte proppen. De 'win-win' die voor de uitbreiding van de Antwerpse haven op de linkeroever is bedacht, is dus dat de haven het leeuwendeel van het beschermde gebied mag inpalmen, omdat elk natuurverlies dat gepaard gaat met verdere uitbreiding *op voorhand* gecompenseerd zal zijn door het feit dat men alle belangrijke natuurdoelen, alle belangrijke soorten en habitats, al duurzaam in stand houdt in een reeks 'hoogkwalitatieve, robuuste natuurgebieden' in het noorden van het projectgebied.¹¹

Maar compensatie krijgen voor wat verloren is gegaan, is toch nog geen winst boeken? In het beste geval is dat het behoud van een status quo. Waarom verkondigt Natuurpunt wat op de LSO gebeurt dan als een win-win? Het punt is wellicht dat door de aanleg van Groot Saeftinghe de door Europa vooropgestelde natuurdoelen eindelijk gehaald worden. Ondanks de bescherming liepen bijvoorbeeld de aantallen weidevogels op de LSO nog steeds terug. Daar gaat met de aanleg van Groot Saeftinghe een eind aan komen. Liever een kleinere oppervlakte hoogkwalitatieve natuur waarop de natuurdoelen gehaald worden dan een grotere oppervlakte laag kwalitatieve natuur waarin het aantal soorten voortdurend terugloopt. Men kan zich echter nog steeds de vraag stellen of dat wel *echte* winst is. De Europese natuurdoelstellingen beogen net een status quo: de biodiversiteit mag niet meer achteruithollen. Met Groot Saeftinghe gaat dat doel in het beste geval gehaald worden: het verlies aan biodiversiteit zal misschien stoppen. Is niet langer verliezen dan hetzelfde als winnen?

De doos van Pandora

Er is nog een tweede probleem. Alles bij elkaar genomen, lijkt de spreidstand tussen beide dossiers toch groter dan verwacht. Waarom zou het dossier Essers zo anders zijn dan het dossier op de LSO? Zoals we hebben laten zien, is er voor Essers een oplossing mogelijk waarbij we naast een boscompensatie elders ook nog eens meer hoogkwalitatieve natuur zouden kunnen krijgen. Op de LSO wordt een oplossing met supergeconcentreerde, hoogkwalitatieve natuur op een derde van de totale reservaatoppervlakte verkocht als een toonbeeld van het samengaan van natuur en economie. Er zijn natuurlijk juridische bezwaren en een vertrouwensbreuk, maar die zijn in het geval van de haven van Antwerpen toch ook door goede afspraken opgelost geraakt?¹²

Het antwoord van Natuurpunt lijkt duidelijk: Compensatie zonder waardeverlies is mogelijk voor bepaalde natuurtypen. Mits goede afspraken en een sterk juridisch kader is het zelfs een exemplarisch natuurbehoudsinstrument.

Nu is het niet de bedoeling van deze bijdrage om Natuurpunt op te roepen om onderhandelingen op te starten met Essers. Integendeel, het doel van deze paper is juist om natuurcompensaties als natuurbehoudsinstrument voor het creëren van win-wins tussen economie en ecologie te problematiseren. Er lijken wat betreft het probleem van de natuurcompensaties drie vragen in het spel te zijn. Ten eerste: kan men de natuur compenseren zonder verlies van waarde? Ten tweede: is de

inzet van natuurcompensaties een verdedigbaar natuurbehoudsinstrument? Tenslotte: hoe communiceer je als natuurvereniging best over natuurcompensaties eens ze nodig blijken? Het antwoord van Natuurpunt op deze vragen lijkt duidelijk. Compensatie zonder waardeverlies is mogelijk voor bepaalde natuurtypen. Mits goede afspraken en een sterk juridisch kader is het zelfs een exemplarisch natuurbehoudsinstrument. Als aan alle bovenstaande voorwaarden voldaan is, kan men met trots over dergelijke projecten communiceren.

Het lijkt er echter sterk op dat het promoten van natuurcompensaties als exemplarisch natuurbehoudsmiddel de doos van Pandora opent. Want eens de natuurbeweging te kennen geeft dat natuurcompensaties in *sommige* gevallen een winst kunnen opleveren voor de natuur, lijkt zich een hellend vlak af te tekenen waarbij *elk* voorstel voor natuurcom-

pensaties als een win-win geportretteerd zal worden en waarbij het voor de natuurbeweging steeds moeilijker zal worden dergelijke voorstellen af te wijzen. Tekenend daarvoor was dat in reactie op de beslissing in het dossier Essers gedelegeerd bestuurder van VOKA Limburg Johann Leten en Chris Steenwegen een basisintuïtie delen ('ecologie en economie kunnen hand in hand gaan'¹³ versus 'we geloven dat ecologie en economie perfect kunnen sporen'¹⁴). Wel, als dat echt zo is, laten we ons dan flexibel opstellen en zoeken naar oplossingen en daarbij de panacee 'natuurcompensaties' inzetten die de natuurvereniging zo gretig omarmt in de haven.

Sommige types natuur vallen niet te compenseren

Maar kan de natuurvereniging zich dan niet altijd beroepen op het feit dat sommige types natuur technisch niet te compenseren vallen, dat, met andere woorden, voor sommige natuurtypes geen compensatie zonder verlies van waarde mogelijk is? Natuurpunt leek zich in het geval Essers daar ook op te beroepen: er is een verschil tussen hoogdynamische riviernatuur en bos, ook al gaat het over relatief jong bos op voormalige heidegrond. Het is een sterk argument, maar helaas in dit geval niet vol te houden. Ook op de LSO blijkt men immers bereid om laag dynamische, moeilijk reproduceerbare natuurgebieden te laten vernietigen in ruil voor een compensatie met een onzekere toekomst.

Denk bijvoorbeeld aan het natuurgebied Putten Weiden. Dat gebied, dat vier keer groter is dan het te kappen Essersbos, is niet afhankelijk van de rivierdynamiek.¹⁵ Integendeel, de rivierdynamiek zou het gebied compleet vernietigen, al speelde de rivier in de vorming van het gebied natuurlijk wel een rol. Putten Weiden is het resultaat van een eeuwenlang en onnavolgbaar rijpingsproces waarin menselijke en natuurlijke factoren onontwarbaar verweekeld zijn. Onderliggende veenlagen – die nog stammen uit de tijd toen het gebied een groot veenmoeras was – geven zout aan het grondwater af, waardoor er zilte weides ontstaan. Dat zout zit in het veen omdat het ooit overspoeld is geraakt door het brakke water van de Schelde, eerst omdat de turfwinning het gebied vatbaar gemaakt had voor overstromingen, later omdat de dijken doorgestoken werden in een poging om Antwerpen uit de handen van de Spanjaarden te houden. Het unieke milieu maakt Putten Weiden tot een paradijs voor zeldzame planten.

Maar helaas, Putten Weiden moet verdwijnen. Er komt een nieuwe ringweg rond de Waaslandhaven en die zal dwars door het gebied snijden. Niet getreurd. Putten Weiden gaat verhuizen, of althans, de soorten die er voorkomen krijgen een nieuwe thuis in een nieuw te ontwikkelen natuurgebied in Groot Saeftinghe.¹⁶ Om dezelfde zilte condities te verkrijgen, zal men wel een aantal mensen moeten onteigenen en hun huizen afbreken, tonnen klei afgraven, een heel grachtensysteem aanleggen en vervolgens ondoordringbare veenlagen perforeren om een filtersysteem te installeren dat het gebied met zilt water zal bevoeien. Men zal ook

Eens de natuurbeweging te kennen geeft dat natuurcompensaties in sommige gevallen een winst kunnen opleveren voor de natuur, lijkt zich een hellend vlak af te tekenen waarbij elk voorstel voor natuurcompensaties als een win-win geportretteerd zal worden en waarbij het voor de natuurbeweging steeds moeilijker zal worden dergelijke voorstellen af te wijzen.

de typische vegetatie moeten 'transloceren', de kans dat ze er (snel genoeg) op eigen kracht geraakt, is immers redelijk klein en de haven wil voort met zijn ringweg. Niemand kan zeggen wat de kans op slagen is van dat project op de lange termijn. Putten Weiden is een zeer delicaat ecosysteem, met evenwichten en balansen die over de eeuwen heen zijn opgebouwd. Dat reproduceer je niet zomaar eventjes.¹⁷

Conclusie: een eervolle herpositionering?

Opnieuw, het is niet de bedoeling van dit artikel om Natuurpunt tot meer inschikkelijkheid in het dossier Essers te bewegen, integendeel. Het lijkt echter wel duidelijk dat Natuurpunt zich moet bezinnen over haar standpunt rond wat er op de LSO gebeurt. Dat voorstellen als een toonbeeld van een samengaan van economie en ecologie lijkt de geloofwaardigheid van de vereniging geen goed te doen en haar onderhandelingspositie in toekomstige dossiers te verzwakken. Op de LSO werd het Doeldok gegraven, niet gebruikt en dan terug opgevuld. Het Deurganckdok bleek onnoemelijk veel duurder dan gepland en lost geen enkele verwachting in qua trafiek of bijkomende arbeidsplaatsen. Het geplande Saeftinghedok zal miljarden verslinden en resulteren in een zeer lage toegevoegde waarde qua arbeidsplaatsen en een gegarandeerd gigantische belasting voor mens, natuur en milieu. Voor die waanzin worden mensen onteigend, dorpen afgebroken, historisch gelaagde landschappen vernield en eeuwenoude natuur op de schop genomen.

Maar vrees niet, ecologisch is het allemaal dik in orde: er komt ook een groen randje aan in de vorm van een nieuw eco-project, genaamd Groot Saeftinghe, een toekomstig Mekka voor zowel planten, dieren als mensen. Eco-toeristen zullen hun geld laten rollen in wat er overblijft van de polderdorpjes. Aan de rand van de fonkelnieuwe, grootste brakwaterwildernis van Europa komen kijkhutten en eco-lodges waar de toerist maar wat graag een overnachting zal boeken.¹⁸ Misschien kunnen ze terecht in een als bezoekerscentrum ingerichte, onteigende, authentieke herenboerderij – wat goed dat die toch nog van de sloop is gered. Ze zullen er niet verontrust worden door sporen van verdwenen natuur of gitzwarte verhalen over gedwongen onteigeningen, die zullen tegen dan allemaal vakkundig onder dokken of nieuwe natuur geveegd zijn. Bovendien zijn die anekdotes uiteindelijk ook niet relevant. Wat telt, zijn de beestjes voor de kijker, en die zullen er zijn. Ecologie en economie hand in hand: dit moet de rest van Europa ook gaan doen.

Is er geen ander standpunt denkbaar? Een standpunt waarbij de vereniging haar maatschappelijke rol kan blijven opnemen, maar haar ziel niet verkoopt aan een onverkwikkelijk verhaal? Laten we terugkeren naar de eerder gestelde drie vragen rond compensaties. Misschien is het mogelijk toe te geven dat natuurcompensaties *niet* mogelijk zijn zonder verlies van waarde, maar toch volhouden dat ze in sommige gevallen een verdedigbaar natuurbehoudsinstrument zijn.

In de communicatie zou dat dan betekenen dat men het verlies erkent: in dit dossier was dit het enige haalbare en we zullen streng toezien op de naleving van wat was afgesproken, maar blij worden we er niet van. Als je gestreden hebt, is er niets oneervols aan het erkennen van verlies. Zo zou men alvast remmen kunnen plaatsen op het eerder aangehaalde 'hellend vlak': natuurcompensaties zijn nooit een onproblematisch

natuurbehoudsinstrument, laat staan een exemplarische manier om ecologie en economie te verzoenen. In principe kunnen ze nooit, maar principes botsen soms op de realiteit. Soms moet je eieren voor je geld kiezen, al is dat dan geen voorbeeld van goede praktijk.

Een dergelijke stellingname zou de vereniging beter in staat stellen de onherroepelijke verliezen op het vlak van landschappelijk erfgoed te erkennen en een plaats te geven.

Het zou een duidelijke erkenning van het leed van de onteigende gemeenschappen mogelijk maken en oprechter doen klinken. Bovendien zou het de nodige kritische afstand tussen de vereniging en de haven met zijn megalomane projecten opnieuw instellen. Maar bovenal erkent het oprecht het verlies aan natuurwaarde. Er zijn immers grote vragen te stellen bij de verenging van de waarde van natuur tot de aanwezigheid van bepaalde habitattypes en soorten.¹⁹ Maar zelfs als men die vernauwde blik op de waarde van de natuur aanhoudt, dan nog is de grootste terughoudendheid geboden. In december 2015 werd er in het wetenschappelijk toptijdschrift *Conservation Biology* een heel themadeel gewijd aan onder andere de ecologische beperkingen van en onzekerheden bij het aanleggen van compensatienatuur. Het lijkt er sterk op dat wanneer compensatienatuur als instrument gebruikt wordt, de natuur bij de win-win tussen economie en ecologie toch eerder de verliezer is. Goed beleid is terugkomen op foute beslissingen.

Er zijn grote vragen te stellen bij de verenging van de waarde van natuur tot de aanwezigheid van bepaalde habitattypes en soorten.

Bio

Glenn Delière promoveerde op een milieufilosofisch proefschrift aan het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte, KU Leuven. Momenteel is hij als postdoctoraal onderzoeker verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen, waar hij onderzoek verricht naar de ethische aspecten van de clash tussen 'nieuwe' en 'oude' natuur.

Eindnoten

1. Ik put hier uit het antwoord dat Chris Steenwegen gaf op een brief van Guido Vandenbroucke, lid van Natuurpunt, waarin deze laatste de 'onverbeterlijk positieve toon' van het ledenblad van de vereniging aanklaagt. Deze reactie is terug te vinden op www.natuurpunt.be
2. Het gaat hier om een ideaaltypische invulling van het begrip 'natuurcompensatie.' In de praktijk wordt dit begrip doorgaans ingekapseld in een strikt wettelijk kader dat uitdrukking geeft aan het feit dat men beseft dat er grenzen zijn aan de maakbaarheid van de natuur. Dat is bijvoorbeeld ook zo bij de vogel- en habitatrictlijn waarvan verder sprake: natuurcompensatie is daar alleen zeer uitzonderlijk mogelijk en indien voldaan wordt aan een zeer strikt wettelijk kader. Hoe meer men echter de maakbaarheid van de natuur benadrukt, hoe minder problematisch de maatregel wordt voorgesteld. Zo worden natuurcompensaties in de Verenigde Staten bijvoorbeeld steeds meer gezien als een onproblematische natuurbehoudsmaatregel: <https://www.epa.gov/cwa-404/mitigation-banking-factsheet>.
3. In *De Bres* behandelde De Stoop eerder al de effecten van de industrialisering van de landbouw en de uitbreiding van de haven op het landschap en de (boeren)gemeenschap in de Wase polders. Wel opvallend is wel dat De Stoop de ontpolderingen nooit duidt in het kader van het beperken van het overstromingsrisico. Hierdoor komt de natuurbeweging misschien iets te eenzijdig in het vizier als voornaamste drijvende kracht achter de recentste ontwikkelingen in de Scheldepolders.
4. 'Valse nostalgie, echte natuur', *De Standaard* 03/09/2015. Ter verduidelijking: het gaat hier over het algemene standpunt van Natuurpunt tegenover compensaties en de manier waarop ze over het LSO dossier communiceert. Zelf legt Natuurpunt geen compensatiegebieden aan en beheert ze slechts een klein gedeelte. Het gaat hier ook uitdrukkelijk om de natuurcompensaties en niet bijvoorbeeld om maatregelen die in de rest van het havengebied genomen worden om de biodiversiteit te versterken.
5. 'Essers is de Antwerpse haven niet', *De Standaard* 26/02/2016
6. 'Vlaanderen offert te vaak natuur op voor jobs', *De Standaard* 22/02/2016
7. 'Vlaanderen verbaasd over advies EC over proactieve natuurontwikkeling haven van Antwerpen', <http://www.agripres.be/start/artikel/564902/nl>
8. Voor een meer gedetailleerde discussie van het begrip biodiversiteit, zie Glenn Delière, Biodiversiteit. Een conceptuele analyse. Deel I&II, *Oikos* 56&58
9. Oud bos wordt in de Vlaamse context gedefinieerd als bos dat sinds het opstellen van de zogenaamde Ferrariskaart (eind 18de eeuw) continu bebost is geweest. In de buurt van het projectgebied van Essers vindt men geen bos op de Ferrariskaart, wel zeer uitgestrekte heides. Opnieuw, dat hoeft geenszins te betekenen dat het bos dat daar nu staat waardeloos is of dat er zich geen interessante bostypes aan het ontwikkelen zijn, maar het is wel een geheel ander verhaal dan 'echt' oude bossen.
10. Zie bijvoorbeeld Tobias Ceulemans, 'Ironie: te sterke focus op bebossing kan doodsteek geven aan laatste restjes biodiversiteit', te vinden op <http://www.knack.be/>.
11. Er zijn ook een aantal kleinere natuurgebieden ten zuiden van de haven gepland en er is een 'ecologische infrastructuur' doorheen de haven voorzien. De verhouding blijft echter kloppen: het gaat ongeveer over 1/3 natuur, 2/3 haven.
12. Dat is natuurlijk ook precies waar Essers op aanstuurt: om samen aan tafel te gaan en een onafhankelijke commissie op te richten die de realisatie van de natuurcompensaties kan overzien, waarin de natuurverenigingen een zetel krijgen. Dat is net hetzelfde voorstel als op de LSO, waar de natuurvereniging een adviserende rol spelen in de Beheerscommissie Natuur Linkerscheldeoever die de natuurcompensaties overziet. 'Essers mag uitbreiden en beschermd bos kappen', *De Morgen* 19/02/2016
13. 'Essers mag uitbreiden en beschermd bos kappen', *De Morgen* 19/02/2016
14. 'Essers is de Antwerpse haven niet', *De Standaard* 26/02/2016
15. Ik verwijs hier alleen naar het gecontesteerde bos binnen NATURA 2000: dat is zo'n 11 hectaren tegenover de 45 hectaren van Putten Weiden. Maar zelfs met inbegrip van de delen die Essers buiten NATURA 2000 wil kappen, is Putten Weiden nog zo'n 10 hectaren groter.

16. Voor een overzicht van de uit te voeren werken, zie het rapport van Technum i.o.v Afdeling Maritieme Toegang van het Departement Mobiliteit en Openbare werken, *Inrichting Nieuw-Arenbergpolder fase I*, 24/03/2015
17. Dit een van de redenen waarom het GRUP 'Afbakening zeehavengebied Antwerpen', dat is het GRUP dat de 'oplossing' voor de uitbreiding van de haven op de LSO planologisch verankert, door de Raad van State werd geschrapt: er is vooralsnog geen enkele garantie dat de 'nieuwe Putten Weiden' wel zal instaan voor het duurzaam behoud van soorten. Overigens is het zo dat in het dossier Essers geschermd wordt met het feit dat het te kappen bos een infiltratiegebied is voor water dat een aantal belangrijke vennen voedt en dat het daarom niet 'compenseerbaar' is. De casus van Putten Weiden toont echter aan dat men er niet voor terugdeinst om gebieden met een zeer complexe hydrologie toch onder handen te nemen. Voor Essers worden er ook technische oplossingen voorgesteld om dit probleem te ondervangen.
18. Nieuw natuurgebied aan de grens, *Het Laatste Nieuws Regio Beveren*, 18/09/2015
19. Het ontbreekt helaas aan plaats om dit punt uit te werken. In 'Over natuurvervalsing in de Doelse polders. Robert Elliots antirestauratiethesis'. *Tijdschrift voor Filosofie*, 73 (3), pp.421-444 geef ik een indicatie van hoe een rijkere opvatting over de waarde van de natuur er zou kunnen uitzien.